

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2012, Volume: 7, Number: 4, Article Number: 2C0045

NWSA-VOCATIONAL SCIENCES

Received: June 2012

Accepted: September 2012

Series : 2C

ISSN : 1308-7355

© 2010 www.newwsa.com

Mustafa Kılınc

sosyaltite@hotmail.com

Ankara-Turkey

**TÜRKİYE'DE MESLEKİ TEKNİK EĞİTİMİ ŞEKİLLENDİREN EĞİTİM KURUMLARINDAN
AHILIK, GEDİK, LONCA, ENDERUN MEKTEBİ'NİN TARİHİ GELİŞİMLERİ**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki Mesleki Teknik Eğitimi şekillendiren yaygın ve örgün eğitim kurumlarından Ahilik, Gedik, Lonca ve Enderun Mekteplerinin tarihi gelişimini ifade etmektir. Türkiye'de mesleki teknik eğitim, Anadolu'nun Türkleşmeye başladığı dönemden itibaren, yaygın mesleki teknik eğitim olarak, Ahilik, Gedik ve Loncalarla Anadolu'da yayılmaya başlamıştır. Bu dönemde mesleki teknik eğitim, usta-çırak geleneğinde yaşanmıştır. O dönemdeki koşullarda Anadolu'daki mesleki teknik eğitim kurumları, toplum ihtiyacını en iyi şekilde karşılamaktaydı. Bu kurumlar aynı zamanda döneminin ve sonraki dönemlerin mesleki teknik eğitimine yön veren kurumlar olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Teknik Eğitim, Ahilik, Gedik,
Lonca, Enderun

**HISTORICAL DEVELOPMENT OF AHILIK, GEDİK, LONCA AND ENDERUN SCHOOL THAT
SHAPED VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATION TRAINING INSTITUTIONS IN
TURKEY**

ABSTRACT

The purpose of this study is to express the historical development of Ahilik, Gedik, Lonca and Enderun School which are the formal and informal education institutions in shaping the vocational and technical education in Turkey. Vocational technical education in Turkey, since the beginning of Turks in Anatolia, as formal vocational technical education began to spread in Anatolia with Ahi, Gedik and Lonca. In this period vocational technical education occurred as the master-apprentice tradition. conditions of that period vocational technical education institutions in Anatolia was providing the community needs in the best way. Besides these institutions have been institutions that shape vocational and technical education at the same time period and subsequent periods.

Keywords: Vocational Technical Education, Ahi, Gedik,
Lonca, Enderun

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Devletler de insanlar gibidir. Dođar, büyür ve yıkılırlar (ölürler). İnsanlar nasıl ki çevresindeki kişi ya da nesnelere hem etkileniyor hem de onları etkiliyorsa devletlerde aynı biçimde çevresinden hem etkilenir hem de çevresini etkiler. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurum ve kuruluşları, kültür ve mazi ortaklığıyla Osmanlı Devleti kurum ve kuruluşlarından etkilenmiştir. Çünkü maziye tek kalemde silmek mümkün değildir. Üstelik bu ortaklık, eğitim alanı ise; eğitimin yeni sürece uyumu, uzun vadede gerçekleşirken, eğitim teşkilatındaki bazı unsurlar da yeni süreçte de devam eder.

Ülkemizde mesleki teknik eğitim, Anadolu'nun Türkleşmeye başladığı dönemden itibaren yaygın eğitim kurumu olarak ahilikle başlamış ve Batı tarzında mesleki teknik eğitim kurumlarının açılmasına kadar bu sistem devam etmiştir. Diğer bir ifadeyle Osmanlı Devletinde 19.yy kadar, meslekler ustaların dükkânlarında öğrenilirdi. Bu dönemden sonra Osmanlı Devleti çöküş sürecine girmiş ve bu çöküşten kendini kurtarmak için Batı tarzında eğitim kurumları açmıştır. Ayrıca o dönemdeki eğitim teşkilatını da yenileme gayretlerine girmiştir.

Biz bu bakış açısıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mesleki teknik eğitim tecrübelerinde Osmanlı Devleti'nin eğitim teşkilatı da etkili olmuştur diyebiliriz.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Bu çalışmada, Türkiye'de mesleki teknik eğitimi şekillendiren eğitim kurumlarından ahilik, gedik, lonca, enderun mektebi'nin tarihi gelişimleri ele alınmıştır. Devletlerin kültür ve eğitim birliklerinin birbirlerini etkilediği ve bu birliklerin değişik versiyonlarda da günümüzde de devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Osmanlı'da Ahilik, Gedik ve Lonca teşkilatlarında görülen ikili eğitim (iş yeri uygulamalı eğitim ve pratik meslek bilgileri eğitim uygulamaları) günümüzde sanayi-okul işbirliği uygulamalarıyla paralel yapıdadır. Bu eğitim anlayışı bundan sonraki yıllarda da devam edecektir. Çünkü eğitimin verimli olması açısından, olması gereken sistem bu şekildedir.

3. TÜRKİYE'DE MESLEKİ TEKNİK EĞİTİMİ ŞEKİLLENDİREN EĞİTİM KURUMLARINDAN AHİLİK, GEDİK, LONCA, ENDERUN MEKTEBİ'NİN TARİHİ GELİŞİMLERİ (HISTORICAL DEVELOPMENT OF AHILIK, GEDİK, LONCA AND ENDERUN SCHOOL THAT SHAPED VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATION TRAINING INSTITUTIONS IN TURKEY)

3.1. Ahilik (Ahi Organization)

Ahilik, Türklerde eğitim ve kültürel yönü çok etkin olan bir sistemdir. Ahilik teşkilatını anlamak için önce ahiliğin tanımına bir göz atmak gerekir.

Ahi kelimesi, Arapça "Kardeş" manasına gelmektedir. Ancak Divanı Lügatit Türk'te "ahi" kelimesinin eli açık, cömert manasında "Akı"dan geldiği kaydedilmektedir (Ekinci,1991:6).

Ahi birliklerinin kaynağı hakkında yaygın iki farklı görüş vardır. Bu görüşlerden biri şudur: "İktisadi ve toplumsal hayatta önemli bir görevi yerine getiren Ahilik teşkilatının ilk defa Abbasi halifesi En Nasrlidinillah rehberliğinde tüm İslam toplumlarında kurulmaya başlandığı görülmektedir. Bu teşkilatın Müslüman Türklere geçişi de X. yüzyılda ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar'da olmuştur (MEB,2005:15)".

Bu görüşe göre ahiliğin kaynağı İran menşeli fütüvvetçiliktir. Diğer bir görüşte şudur; Ekinci'ye göre, "ahi birliklerinin kaynağını

araştıran bazı araştırmacılar isim ve biçim benzerliklerine bakarak, bu teşkilatı Bizans loncalarının bir devamı veya fütüvvetçiliğin (İran menşeli) bir kopyası saymışlardır.” Ekinci, ahi birlikleri üzerinde yapılan araştırmalar çoğaldıkça gerçeğin biraz daha aydınlığa çıkmakta olduğunu ve bu iddiaların hiçbir temele dayanmadığını vurgulamaktadır (Ekinci, 1991:10). Ekinci, ahilik teşkilatının tamamen Türklere ait olduğunu ifade etmektedir.

Resim 1. Ahi ve Loncalarda Eğitim (filozos.net)
(Photo 1. Training in Ahi and Loncas)

Bizim bu çalışmamızda ahiliğin etimolojik kökeninden ziyade ne olduğu, mesleki teknik eğitimde nasıl yararlanıldığıdır. Genel manada ahilik: Anadolu Selçukluları döneminde ortaya çıkan, Osmanlı Devleti'nin ilk yüzyıllarında etkili olan önemli bir yaygın eğitim kurumudur. Başka bir ifadeyle ahilik, XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Anadolu'daki esnaf ve sanatkârlar birliklerine verilen bir isimdir (MEB, 2005:15).

Ahiliği başka bir deyişle şöyle tanımlayabiliriz: "Ahilik, bir mesleğe bağlı ve bir arada yaşayan insanlar arasında sosyal, ekonomi, kültürel düzeni sağlamak amacıyla kurulan bir teşkilattır (MEB, 2005:15)".

Ahi teşkilatına girmenin temel şartı Müslüman olmaktır. Onun içindir ki teşkilat Müslüman Türk topluluklarında yaygınlaşmıştır. Ahi birlikleri başlangıçta debbağ, sarac ve kunduracıları kapsayan bir teşkilat olarak ortaya çıkmış ve zamanla bütün esnafı ve üye olmak isteyenleri bünyesinde toplayan çok yönlü bir kuruluş haline gelmiştir (Bakır, 1991:34).

Anadolu'da (başta Kırşehir-Kayseri-Konya) ahiliği kuran ve geliştiren Ahi Evran'dır.

3.1.1. Ahilerde Eğitim ve Törenler

(Training and Ceremonies in Ahi Organization)

Ahilikte genel eğitimle meslek eğitimi bir bütünlük içerisinde ele alınarak uygulanmaktadır. Başka bir ifadeyle, bir terbiye ocağı

olan zaviyelerde genel eğitim yapılırken, çalışma ve iş hayatında da meslek eğitimi sürdürülmekteydi(Turan, 1996:31). Ahilikte eğitim iki türlü oluyordu. Bunlar işbaşında ve iş dışında eğitim faaliyetleriydi. İş başında eğitim uygulamalı olarak iş yerlerinde yapılırken iş dışında eğitim zaviyelerde yapılırdı.

3.1.1.1. İş Dışında Eğitim (Training off the Job)

Ahi birliklerinde iş dışında eğitim zaviye denilen yerlerde yapılmaktaydı. Çıraklar, sanatları ile ilgili pratik bilgi ve beceriyi iş yerlerinde öğrendiklerinden, zaviyelerde onlara sanat ve teknik adına bir şey gösterilmez, dini ve ahlaki değerler kazandırılırdı. Çırağın zaviyelere girebilmesi için üstadının, onun doğru ve yetenekli olduğuna dair tanıklık etmesi gerekirdi. Üstadı beki olmayan veya üstadı tarafından takdim edilmeyen çıraklar zaviyelere giremezlerdi. Çıraklar, sanat eğitimini iş yerinde almış olduklarından burada onlara sadece hissi, edebi, sosyal yönden eğitim verilirdi. Zaviyelerde gençleri eğiten kişilere "muallim ahi" ve "emir" denirdi. Çobanoğlu Fütüvvet Namesine göre ahi zaviyelerinde Türkçe fütüvvet name, Kuran, yemek pişirme, oyun oynama, çalgı çalma, şarkı söyleme, tarih, önemli kişilerin hayat öyküleri, tasavvuf Türkçe, Arapça, Farsça ve Edebiyat öğretilirdi. Bu açıklamaya göre ahi zaviyeleri bir tür okuldu (Duman, 2002:63).

3.1.1.2. İş Başında Eğitim: : (On the Job Training)

Genel olarak iş başındaki eğitimle, çarşı, pazar vs. yerlerdeki esnaf ve sanatkârlarda, dükkânlarını zamanında açıp kapatma, dürüst çalışma, üretimi artırma, çırakları iyi yetiştirme gibi iyi davranışların geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ahilikte ehliyet derecelerini elde etmenin belirli ölçüleri vardı. Gösterilen ölçüye uymayan herhangi bir dereceye sahiplenme imkânı yoktu (Turan, 1996:33).

3.1.2. Ahilikte Ehliyet Dereceleri (Degrees of Competance)

Ahilik teşkilatında ehliyet dereceleri dört aşamalıdır. Bunlar; Yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalıktır (Duman, 2002:62,63).

3.1.2.1. Yamaklık (Assistanship)

Meslek eğitimi yamaklıkla başlardı. Bir esnafa yamak olabilmek için, on yaşından küçük olmak gerekiyordu. Yamağın ise devamını velisi-babası tarafından sağlanacağına taahhüt edilmesi de şarttı. Yamaklar veya diğer bir deyişle müptediler, iş yerlerinde Sanat öğrenir, ilgili iş kolunun zaviyesinde ise diğer konularda eğitim görürlerdi. Yamaklara ücret ödenmez, boğaz tokluğuna çalışırlardı. Yamaklık müddeti iki yıldır.

3.1.2.2. Çıraklık (Apprenticeship)

İki yıl düzenli olarak yamaklık yapan genç, bir törenle çıraklığa geçerdi. Çıraklık süresi birçok sanatta bir gün veya üç yıldır. Bir ustanın çırak alıp alamayacağı veya kaç çırak alabileceği Ahi birliğinin iznine bağlı idi. Çırak, velisi tarafından "eti senin kemiği benim" denerek ustaya teslim edilirdi. Ama ustanın da çırağa karşı bazı sorumlulukları vardı. Her usta, çırağına Sanatının bütün inceliklerini öğretmek ve onun iyi bir ahlaka sahip olarak yetişmesini sağlamakla yükümlü idi. Bir çırağın, sanatının ehli ve iyi ahlaklı olmaması, ustası için onur kırıcı olurdu.

3.1.2.3. Kalfalık (Semiskilled Rating)

Yaklaşık üç yıllık çıraklık süresini başarıyla dolduran gençler, yapılan bir törenle bir üst kademe olan kalfalığa terfi ederlerdi.

3.1.2.4. Ustalık (Üstatlık) (Craftsmanship)

Üç yıllık kalfalığı başarı ile tamamlayanlar, bir törenle ustalığa (üstatlığa) geçirilirdi. Ustalığa terfi edecek kişinin üç yıl boyunca hiç şikâyet edilmemiş olması görevini dikkatle yapması, çırakları iyi yetiştirmesi, diğer kalfalarla iyi geçinmesi, müşterilere karşı davranışlarının güzel olması gerekirdi. Ayrıca, bir iş yerini yönetip yönetemeyeceği ve işyeri açacak sermayesinin olup olmadığına da dikkat edilirdi.

Herhangi bir ehliyet derecesine mensup kimselerin görevleri yönetmeliklerde (fütüvvet nameler) tespit edilmiştir. Çırağın 740 maddeden oluşan yönetmeliğin 124 maddesini öğrenmesi, üstadın sözlerini dinlemesi, iyi ahlakı ile kendisini şehir halkına tanıtmaması, temiz giyinmesi vb. görevleri yönetmeliklerde yer almaktadır. Ehliyet derecelerinden birinden diğerine geçiş törenlerle olurdu. Bu törenlerde derece değiştiren kimselere tuzlu su içirilirdi, peştamal kuşatılırdı. Bu tür törenler, eğitici ve birleştirici fonksiyonuna inanıldığı için yüzyıllar boyu sürdürülmüştür (Turan;1982: 28).

3.1.3. Ahilikte Örnek Çırak Çıkarma Töreni (An Example of Graduation Ceremony of Apprenticeship in Ahi Organization)

Çıraklığa çıkacak yamak iki yılını tamamladıktan sonra merasim hazırlanırdı. Çıraklık töreni ustasının dükkânı ve iş yerinden yapılırdı. O gün çocuğun babası veya velisi ustası, kalfalar dükkâna toplanırlardı. Sabah namazı kılındıktan sonra toplanırlardı. Usta yamağın istidatlı ve devamlı olduğunu bildirirdi. Bu zaman çocuğun velisi bir bakır sahan hediye ederdi. Bu sahanın yanına esnafın vakfıdır hak edilirdi. Bu zaman ustası çocuğun arkasını sıvazlar " Oğlum namazına, dükkânına devamlı ol! Ustana, kalfalara itaatli ol! Ana ve babana saygılı ol! Sakın yalan söyleme, hile yapma derdi. Sonra çocuğa haftalık ücreti tayin edilirdi. Yamaktan (çıraklığa) geçerdi. Ustasına gönülden bağlanırdı. Yamaklık iki yıl olup yaşı da ondan aşağı olamazdı. Parasız çalışır, çıraklığa bu şekilde geçerdi (Şapolyo, 1969:13).

Ahi teşkilatı içinde mesleki ehliyet derecelerinde başka, kişinin toplumdaki yerine göre de rütbesi vardı. Bunlar, yiğitlik (çıraklık ve kalfalar), ahilik (Üstatlar), Halife, şeyh ve şeyhülmeşayin'di. Yiğitlik rütbesinde olan kimselerin iki yol kardeşi, bir yol atası ve bir de üstadı vardı. Üstadı ona sanatı öğretir. Yol atası koruyucusu ve rehberdi. Yol kardeşleri ise, iyi ve kötü günlerde ona öz kardeşiymiş gibi davranırdı (Turan, 1982:29).

3.1.4. Ahi Birliklerinin Çözülmesi (Disintegration in Ahi Unions)

Bir teşkilat ya da durum çözülmesinin, etkinliğini kaybetmesinin birden çok nedenleri vardı. Ahilik teşkilatının etkinliğini kaybetmesinin nedenlerini genel olarak şöyle sıralanabilir.

- İthal malların iç pazarlarda satışının yapılamaması,
- Devletin çalışma hayatı üzerinde oluşturduğu denetim,
- Askerlerin ve çiftçilerin esnaflığa başlamaları,
- Ahiliğin devrin şartlarına, toplumun ihtiyaçlarına ve ekonomik gelişmelere göre kendini yenileyememesi önem yitirmesinde etken olmuştur (Ak, 2006:9).

3.1.5. Ahi Teşkilatının Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Fonksiyonu (Economic, Social and Cultural Function of Ahi Organization)

Ahilik, Osmanlı Döneminde XII. yy ilk yarısından itibaren varlık göstereni Türk gençlerini aylak kalmaktan kötü alışkanlıkların etkisine kapılmaktan kurtaran sosyal bir teşkilattı. Teşkilat içinde çırak-kalfa ve usta hiyerarşisi, baba oğul gibi karşılıklı düzenli ilişkiler kurulmuş ve sanat sağlam ahlaki ve mesleki temeller üzerine oluşturulmuştur. Esnaf ve sanatkârlıkta çok önemli bir konu olan üretici tüketici ilişkileri de mükemmel şekilde ayarlanmıştır. Ayrıca şehir ve köylerde ve hatta dağ başlarına kadar uzanan yerlerde toplantı ve misafir evleri vardı. Ahi teşkilatı, kuruluşundan Gedik kuruluşu haline dönüştüğü 1727 yılına kadar geçen süre içinde ülkenin sosyal ve ticari faaliyetlerine yön vermiştir. Ahi teşkilatının sayesinde ekonomik düzende bir gelişme sağlandığı bilinmektedir. Ayrıca bir meslek için çalışacak kimselerin sayısı ve meslek türleri, o toplumun ihtiyaçlarına göre tespit ediliyordu (Turan, 1982:29-30).

Ahilerin kurduğu esnaf ve sanatkâr birliklerinin koyduğu ana kurallar daha sonraları bu alanda hazırlanan kanunnamelerin, tüzüklerin temelini oluşturmuştur. İlk sıralarda Ahiler, sadece debbağlık ve deri işçiliği ile uğraşırken, bu sanat kolları sonradan otuz ikiye yükselmiş, teşkilatın kurduğu sağlam mesleki ve ahlaki düzen, birbirlerine bağlılık, yardım duyguları, öteki esnaf ve sanatkârlar üzerinde etki ve üstünlük kurmaları sonucunu doğurmuştur. Öyle ki Osmanlı ülkesindeki bütün Türk sanatkârları, ahi babalardan ya da onların yetki verdiği kişilerden aldıkları yeterlik ve izin belgeleri ile iş görür sanat yapar duruma gelmişlerdir. Bu durumunu yani ahiler birliği mensuplarına tezgâh başında sanat zaviyelerde edep öğretmenin, Müslümanlara özgü olarak sürüp gelmesi XVII' inci yüzyıla kadar devam etmiştir. Fakat Osmanlı devletinin gayrimüslim üzerindeki egemenlik alanı büyüyüp genişledikçe sanat ve sanatkârlar çoğalıp dalları arttıkça, Müslüman ve gayrimüslim ayırımı daha fazla sürdürülemez, gayrimüslim tebaanın artmasıyla orantılı olarak çeşitli dindeki kişiler arasında ortak çalışma zorunluluğu doğmuştur. Din ayırımı gözetilmeden kurulan, eski niteliğinden fazla bir şey kaybetmeden yeni organizasyona gedik denmiştir (MEB, 2005:19,20).

3.2. Gedik (Gedik)

Ahilik konusunda ahiliğin neden gedik haline geldiğini ifade etmişti. Gedik aslında teşkilat olarak ahiliğin devamıdır. Tek fark artık gayrimüslim tebaa da gedik teşkilatının üyesidir.

Gedik sözcüğü Türkçedir. Tekel ve imtiyaz anlamına gelir ki sahiplerinin işleyeceği işi başkalarının işleyememesi ve satacağı şeyi başkalarının satamaması koşulu ile hükümet tarafından verilen senedin içindeki hükümlerin kullanılması ve yürütülmesidir (Bakır,1991:31).

Resmi terim olarak Gedik kelimesinde ülkemizde 1727 yılından itibaren rastlanmaktadır (Bakır,1991: 31).

1727 yılında esnafın sayısı ustalık olarak sınırlandırılmış ve buna gedik denilmiştir. Süreç içinde ise ustalık hakkıyla birlikte alınıp, satılan veya devir edilebilen sanat aletlerine gedik adı verilmekteydi. Bu durum kalfaların ustalık dönemleri geldiği halde gediklere sahip olmamasından dolayı kalfalık sürecinin uzamasına yol açmış ve bu nedenle ustalık-kalfalık çatışmasına yol açmıştır. Var olan çatışmalarla Ahiliğin doğal yapısı zarar görmüş, Ahi babanın yerini seçimi kadı tarafından yapılan ve devlet memuru olan kâhya (kethüda) almıştır. Böylece Ahi birlikleri baba-oğul ilişkilerinin geçerli olduğu birlik yapısından uzaklaşmıştır (Kılınc, 2007:12).

Gedikler, Havai (gezici ve sabit yeri olmayan) ve müstakar (sürekli ve yeri sabit) olmak üzere ikiye ayrılırdı. Havai gedikler, kişiye özgü olup sahibi istediği yerde sanatını ve ticaretini yapabiliirdi. Müstakar gedikler ise dükkân, mağaza, atölye gibi yerlere ait olduğundan, sahibi başka bir yerde sanat ve ticaret yapamazdı. Başka bir yere göçecek olursa gediğini de resmen nakletmek ve senedini değiştirmek zorundaydı. Eğer değiştiremezse, yeniden gedik senedi verilmesinde olduğu gibi, resmi araştırma ve soruşturma yapılırdı. Gedikler toplumun ihtiyaçları, nakil ve değiştirmeler yüzünden çoğaltılıp azaltılabılırdi (MEB,2005:20).

Tanzimat'ın ilanından ve yabancı devletlerle ticaret anlaşmaları yapılmaya başlandıktan sonra, öteden beri sürüp gelen tekellilik kuralının sanatla ticaretin gelişmesine katkıda bulunmadığı görüldüğünden, artık gedik ve tekellilik kuralının sürdürülmesinde mevcut yönetimce yarar görülmemiştir. Bununla birlikte esnaflar arasında tekel usulü, bir süre daha yürürlükte kalmıştır. 22 Mayıs 1860 tarihinde padişah fermanı ile hazırlanan 17 Haziran 1861 tarihli tüzükle sanat ve ticarete tekel usulü kaldırılmıştır (MEB, 2005:20). Yani bu tüzükle gedik sistemine son verilmiştir.

3.3. Loncalar ve Enderun Mektebi (Loncas and Enderun School)

3.3.1. Enderun Mektebi (Enderun School)

Osmanlı İmparatorluğu'nda devletin merkezi ve saltanatın kaynağı olan Saray-ı Hümayunda padişahların günlük hayatlarını geçirdikleri bölüme Enderun denir (Koçer, 1987:15). Enderun Mektebi devletin kudretini korumaya kabiliyetli Kapıkulu sınıfını yetiştirmek için kurulmuştur (Akkutay, 1984:25).

Enderun Mektebi'nin kuruluş amacını diğer bir söyleyişle şöyle ifade edebiliriz: Enderun Mektebi, genişleyen imparatorluğun fetihle bulunduğu ülkelerin insanların merkezi otoriteye karşı direnmelerini önlemek, pasifize etmek ve kendi hizmeti için yetiştirmektir. Yani fethedilen ülkelerden yetiştirilmek üzere seçilen gençlerden devletin yönetici kadro ihtiyacı giderilecekti. Böylece yüksek vasıflı devlet memurları kazanılacak ve devlet güçlü olarak mükemmel bir işlerlik kazanacaktı (Akkutay, 1984:123).

Enderun Mektebi'nin kuruluş tarihleri arasında iki farklı görüş mevcuttur. Bu görüşlerde ilki II. Murat (1421-1451) zamanında kurulduğu diğer görüş ise Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulduğudur. Fakat yapılan araştırmalar sonucunda Enderun Mektebinin II. Murat zamanında kurulduğudur. Lakin Enderun Mektebi asıl işlerliğini Fatih zamanında kazanmıştır (Akkutay, 1984:25-26).

Saray okulları yalnız devleti idare eden yüksek dereceli asker sivil kadroyu yetiştirmeleri bakımından değil, işle eğitimi birleştiren yöntemleri bakımından da üzerinde durulacak eğitim kurumlarıydı (Başgöz, 1999:16).

Öğrencileri devşirmeler arasından seçilen Enderun mektebi belli bir sanayi eğitim ve yaygın eğitim yeri olmakla birlikte usta-çırak ilişkisine dayalı eğitim anlayışının benimsendiği bir eğitim ocağıydı. Enderun mektebinde öğrenciler iki gruba ayrılmaktaydı. Birinci grup Acemi oğlanlar adını taşırdı. İkinci grup ise İç oğlanlar adını taşırdı (Kılınc, 2007:12-13).

Enderun okulları beşi hazırlayıcı (Acemi oğlanlar öğrencilerine) dördü meslek eğitimi verici (İç oğlanlar öğrencilerine) dokuz oda olarak örgütlenmişti. Bu iki grup hem ayrı eğitim birimleri idi hem de beraberce bir okul bütünü meydana getiriyorlardı. Hazırlayıcı odalardan üçü sarayın dışında bulunuyordu. Bunlar Edirne, Galatasaray

ve İbrahim Paşa okulları idi. Bunların ödevi Küçük ve Büyük oda denilen yukarı kısma öğrenci hazırlamaktı. Küçük ve Büyük odalar da öğrenciye meslek eğitimi veren üç odaya öğrenci veriyordu; Bu odalar seferli oda, kiler odası ve hazine odası idi. Bu üç odayı başarı ile bitirenler padişahın özel işlerini gören has odaya alınırdı. Enderun okulunda öğretim ve eğitim 14 yıl kadar sürüyordu. Bunun 7-8 yılı hazırlayıcı okullarda geçerdi. Küçük ve Büyük odalara bundan sonra girilebilirdi (Başgöz, 1999:18).

Mesleki Eğitimi Küçük ve Büyük odadan sonra başlıyordu. Buraya gelen öğrenci teorik dersleri dikiş dikmek, süsleme sanatları (tezhipçilik), deri işleri, kürekçilik, kayıkçılık, okçuluk, tüfek yapımı ve tamirciliği, güzel yazı yazma (hattatlık), aşçılık ve kuyumculuktu. Müzik, meşk hane adı verilen ayrı bir binada gösteriliyor ve bütün öğrenciler müzik dersleri almaya zorunlu tutuluyorlardı. Seferli odaya gelen öğrenciler eğitim ve meslek öğretimi ile birlikte sarayın işlerini de görmeye başlıyorlardı. Bundan sonra öğrenciler derece ve uzmanlık alanlarına göre seferli oda, kiler odası, hazine odası ve has odasında görev alıyorlardı. Has oda öğrencileri dışında diğer öğrenciler okulda yatıp kalkıyordu. Bütün öğrenciler her sınıfta artmak üzere aylık alıyorlardı (Başgöz, 1999: 21).

Enderun Mektebinde ilk esaslı değişiklik 2.Mahmut zamanında (1808-1839) olmuştur. Daha sonra Sultan Abdülmecid (1839-1861) Dolmabahçe Sarayı'nı yaptırdı oraya taşınmıştır. Bundan sonraki dönem Enderun Mektebinin zayıflamaya başladığı dönem oldu. 2.Abdülhamid zamanında ise (1876-1909) Enderun tamamen ihmal edilerek önemini kaybetmiştir. Meşrutiyetle birlikte önemini kaybeden Enderun 1 Temmuz 1909 tarihinde bir kararname bir de talimatname yayınlanarak lağvedilmiştir (Akkutay, 1984:28,29).

1923 tarihinden sonra Topkapı Sarayı müze ve kütüphane haline getirilmiş, böylece Enderun'un beş asırlık tarihi rolüne son verilmiştir (Akkutay, 1984:29).

3.3.2. Loncalar (Loncas)

Loncalar, fütüvvet ve ahiliğin günün koşullarına göre bir tür değişimidir. (Gürata, 1975:97) Lonca kelimesinin İtalyan ticaret merkezleriyle ilişkilerde bulunulması durumunda ortaya çıktığı zannedilmektedir. Evvelce ham maddenin dağıtıldığı yere lonca adı verilirken, zamanla önce bu esnaf birlikleri tarafından yapılan toplantı yerlerine ve daha sonra da bu teşkilatın kendisine lonca demeye başlanmıştır. Diğer bir deyişle loncalar, genelde tüccar ve sanatkâr üyelerinin özlük haklarının korunması amacıyla kurulmuş birliklerdi (Turan, 1996:47).

Loncalar gayrimüslim tebaanın loncaya üye olmasının dışında ahilik teşkilatının devamıdır. Ahilikten Loncalığa geçişin birçok nedenleri bulunabilir. Fakat iki temel neden vardır.

Ahilikten loncalara geçilmesinin başlıca sebebi, törenlerin zor ve geniş bir kültüre bağlı olması ve ayrıca esnaf arasında Müslimler kadar gayrimüslimlerin bulunmasıdır. Lonca teşkilatı, her çeşit dini ve ruhani törenden uzak olduğundan, böylece toplantılarda Müslüman ve Müslüman olmayan gözde ustalar bir araya gelebiliyordu (Turan, 1996:47).

Loncaların kuruluşunun ana gayesi, tüccar ve sanatkârlardan üyeleri olanların haklarını korumaktı. Yönetim bakımından bu teşkilata üye olmak mecburiydi. Üretim sürekliliği yanında piyasaya da hâkim olma durumu vardı. Bu nedenle teşkilatlarda değişmez bir toplum düzeni

ile mesleki beceri, maddiyattan daha fazla rol oynadığı söylenebilir (Turan, 1982:31).

Localar küçük sanatların mesleki, idari ve iktisadi bütün meseleleriyle meşgul olmakta, ayrıca mesleki-teknik öğretimi de tertiplemekteydiler. Hatta bunlar birer idari kaza mercii durumunda olup, ihtilafları halle ve suçluları cezalandırmağa salahiyetli bulunmaktaydı. Ayrıca rekabet meselelerini tanzim ve yardım sandıkları tesisi gibi faaliyetlerde bunların yetkileri içindeydi (Tuna, 1973:22).

İlk zamanlarda loncaların birinci derecede amiri ve idarecisi (kethüda) ve (yiğitbaşı)lar idi. Loncalarda esnafın müntahap güzideleri ve o zamanın tabiriyle (ihtiyar iş erleri, söz sahipleri) ustalar ve kethüda ve yiğitbaşılardan riyasetinde toplanarak vazife görürlerdi (Tuna, 1973:23).

Lonca nizamında mesleki yetiştirme ve yetiştirme usulleri kısaca şöyleydi: Bir esnafa yamak kaydolmak için 10 yaşına basmamış olmak devamı baba veya velisi tarafından temin edilmek şarttı. İki yıl fahriyen ve muntazaman yamaklık eden çıraklığa terfi ederdi. Bu terfi hadisesinin hususi merasimleri vardı. Çırak çıkacak çocuk atölyenin ustası, kalfaları, velisi esnaf reisinin dükkânında sabah namazını müteakip içtima eder, üstat, çırağın devam ve istidadına dair bilgi verir, velisi tarafından esnafın vakfı namına bir bakır sahan ve hiç olmazsa bir bakır kepçe hediye edilirdi. Reis çocuğun arkasını sıvazlar namaza ve dükkâna devamı, üstada, kalfalara, ebeveyne itaati ve zinhar yalan söylememeyi nasihat eder ve kendisine üstadı tarafından verilmek üzere münasip bir haftalık ücret tayin ederdi. Üç sene çıraklık eden bir çocuğun kalfalığa terfi icra ve bunda daha esaslı merasim yapılırdı. Kalfalık merasimi lonca odasında icra edilir ve bunda lonca heyeti tamamen hazır bulunurdu. Esnafın diğer üstatları da davet olunurdu. Kalfaların en kıdemlisi hizmet ve rehberlik vazifesini ifa ederdi. Kalfalığa terfi edecek kimse, o esnafa mahsus elbiseyi o gün ilk defa olarak giyerdi. Kendi ustasıyla diğer üç usta hüsnühal ve bilhassa namaza devamlılığına şahadet eder. Hazır bulunan büyükleri kendisinden memnun ve hoşnut olduklarını söylerler ve yine hazır bulunan hoca tarafından aşır okunur ayrıca eskiler için Fatihalar okunur, sonra hepsi ayağa kalkarak reis tarafından önlük (peştamal) kuşatmak resmi ifa edilir ve yeni kalfa ustaların elini öperek merasime son verilirdi. Lonca önünde toplanan esnaf, kalfa ve çıraklar ustasıyla birlikte toplantı yerinden çıkan kalfayı selamlarlardı (Tuna, 1973:26,27).

Loncalarda Osmanlı devletinin gerileme döneminden etkilenecek bütün kurumlar gibi ülke içi ve ülke dışından kaynaklanan yeni gelişmelerle eski düzen ve teşkilatlarını sürdüremez hale gelmiştir.

Loncalar 1860 yılına kadar mesleki eğitim teşkilatını yaygın eğitim şeklinde yürütürken 1860 sonrası Osmanlı'da örgün eğitim kurumlarıyla beraber yürümüştür.

Lonca teşkilatına 1912 yılında çıkarılan kanunla son verilmiştir (Kılıç, (2007:12).

3.3.3.Lonca Teşkilatının Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Fonksiyonu (Economic, Social and Cultural Function of Lonca Organization)

Loncalar, bugün bile çözümleyemediğimiz bazı iktisadi ve toplumsal sorunları kendi kuruluşları içinde çözüm kavuşturmışlardır. Esnaf ve sanat sahiplerini sıkı bir disiplin içinde tutuyorlardı (Kılıç, 1968:4).

Loncalar, iş ve ticaret ahlakını koruyor usta işçi, yetiştiriyordu. İşçiyi himaye ediyor ve iş sahibi haline getiriyordu. Ayrıca standart üretimi sağlıyor, malın niteliğini yüksek tutuyor, ihtikârı önlüyor, malı değerlendiriyor ve mevcut değerini koruyorlardı. Bunun için yurt ölçüsünde geniş bir teşkilat kurmuşlar ve seviyeli bir eğitime girişmişlerdi (Kılınc, 1968:4).

Loncaların ekonomik-sosyal ve kültürel önemini bir başka deyişle şu şekilde ifade edilebilir: "Esasen günümüzün Batı Avrupa'sı memleketlerindeki modern kooperatif teşekküllerde görüldüğü gibi, Osmanlı devrinin loncalarında da, her ustanın yanında çalıştıracağı çırak sayısı ve bunların iş müddetleri lonca nizamlarıyla tahdit edilmiş bulunduğundan, çırakların mesleki talim ve terbiyelerinin seyri kolaylıkla takip ve kontrol edilebilmekteydi. Bu itibarla çırak-kalfa ve ustaların sıkı bir tesanüt içinde mesleki bakımından ve mükemmel şekilde yetişmelerini temin eden düzen, günümüzün esnaf ve küçük sanatlar teşkilatına ve bu teşkilatla ilgili mevzuata rehberlik etmesi gereken dikkate değer birer örnek mahiyetindedir (Tuna, 1973:24-25)."

4. SONUÇ (CONCLUSION)

Türkiye'de mesleki teknik eğitimi şekillendiren Tanzimat kurumları olmakla beraber, Tanzimat öncesi yaygın ve örgün eğitim şeklinde sürdürülen Ahilik sistemi, Gedik sistemi, Loncaların ve Enderun Mektebinin etkileri ve birikimleri yadsınamaz bir gerçektir.

Ahilik; Anadolu'da 13.yüz yıldan itibaren mesleki teknik eğitim alanında yaygın eğitim şeklinde başlamıştır. Bu teşkilatla bir yandan çocuklara iyi bir mesleki eğitim kazandırırken diğer yandan onları olumsuz davranışlardan uzaklaştırmıştır. Ayrıca, esnaf ve sanatkârlıkta üretici-tüketici ilişkileri de mükemmel şekilde ayarlanmıştır. Ahi birliklerinin koyduğu ana kurallar, o günün koşullarına göre, daha sonraki mesleki teknik eğitim alanında hazırlanan kanunnamelerin, tüzüklerin oluşumunda kaynak görevi gördüğü söylenebilir.

II.Mehmet zamanında işlerlik kazanan Enderun Mektepleri bir yandan devlet yöneticisi yetiştirirken diğer yandan mesleki teknik eğitimin olumlu yönde devamlılığını sağlamıştır. Loncalar ise bir yandan usta ve işçiler yetiştirirken diğer taraftan esnaf ve sanat sahiplerini sıkı bir meslek disiplini içinde tutmuştur.

Cumhuriyet öncesi döneminde uygulanan Ahilik, Lonca ve Enderun teşkilatları da uygulama bakımından iş yerlerinde eğitim ve okullarda eğitim uygulamasıyla, günümüzün mesleki teknik eğitim anlayışında bir eğitim-öğretim yapmıştır. Günümüz mesleki teknik eğitiminin Osmanlı döneminde uygulanan mesleki teknik eğitimden farkı ise günümüzde mesleki yönden kazandırılması gereken bazı etik değerleri meslek elamanlarına istenilen düzeyde kazandırılmadığı söylenebilir.

Bu bakış açısıyla, mesleki teknik eğitime gereken önem verildiğinde Ahilik, Lonca ve Enderun okullarında uygulanan eğitim öğretim gibi uygulama alanına daha ağırlık verilirse mesleki teknik eğitim sahasında daha başarılı olunabilir. Yani günümüz anlayışıyla okul-sanayi işbirliği gerçekleştirildiği sürece mesleki teknik eğitim alanında başarılı olunur. Böylece mesleki teknik eğitim, ülkelerin gelişmesinde önemli bir rol alabilir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Ak, M., (2006). II. Meşrutiyet Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitim Okulları, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, SBE.
2. Akkutay, Ü., (1984). Enderun Mektebi. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
3. Bakır, M.A.(1991) Ahilik ve Mesleki Eğitim, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE.
4. Başgöz, İ., (1999). Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk(Sorunlar-Çözüm Önerileri-Uygulamalar). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
5. Duman, T., (2002). "Meslekî ve Teknik Eğitimin Gelişimi", Türkler Cilt: 15, SS:61-72.
6. Ekinci, Y.(1991)Ahilik, Ankara.
7. Gürata, M.(1975) Unutulmuş Adetlerimiz ve Loncalar. Ankara: Tisa Matbaacılık Sanayi.
8. Kılınç, A.(2007) Türkiye'de Orta Mesleki Teknik Eğitim ve İstihdam İlişkisi, , Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, SBE.
9. Kılınç, E., (1968). Türkiye'de Halk Eğitimi Başlangıçtan Bugüne Kadar. Ankara: Milli Eğitim Basım Evi.
10. Koçer, H.A., (1987). Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu (1773-1923), Ankara, Uzman Yayınları.
11. Şapolyo, E.B., (1969). "Peştamal Kuşatma Töreni", Mesleki ve Teknik Öğretim, Sayı:201.
12. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2005). Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
13. Tuna, O.(1973) Türkiye'de Meslekî ve Teknik Eğitim. Ankara: Ay yıldız Matbaası.
14. Turan, K.(1996) Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
15. Turan, K., (1982). Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve M.Rüştü Uzel. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
16. www.filozos.net (Erişim Tarihi:03.09.2012)